

ERMİŞLİK VE DAĞIN ÖTE YÜZÜ ÜÇLEMESİ

Saintliness and the Trilogy of “Dağın Öte Yüzü”

Dr. Hasan YÜREK*

ÖZ

Dünya üzerinde yaşayan bütün halkların kendine özgü bir kültürleri, bir inanç sistemleri vardır. Bu unsurlar da o halkın edebi ürünlerine farklı şekillerde girebilmektedir. Benzerlerine farklı halklar içerisinde rastlanabilecek ermiş, eren ya da evliya bizim toplumumuzda yer bulur ve edebi eserlere de yansır. Bu çalışmada, roman dizisindeki ermişlik değerlendirilecektir. Çalışmada öncelikle ermiş kavramının ne anlama geldiği üzerinde durulacaktır. Bu kavram üzerinde durduktan sonra ermişin roman dünyasına nasıl yansıdığı belirtilecektir. Bu hususlar hakkında bilgi verildikten sonra romanlara geçilecek ve roman dizisindeki ermişlik irdelenecek, bu dizide yer alan roman şahıslarından Taşbaşıoğlu'nun ermişlik süreci ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Taşbaşıoğlu'nun ermiş görülmesinin sebepleri, onun adım adım nasıl ermiş yapıldığı ve sonunda da bu mertebeye neden indirildiği üzerinde durulacaktır. Bu incelemelerin ardından romandaki ermişlikle ilgili ulaşılan sonuçlar ele alınacaktır. Böylece halk kültürü içerisinde yer alan bir unsurun nasıl, ne şekilde edebi esere yansıdığı ele alınacak; dış gerçekliğe ait halk kültürü ile edebi gerçekliğe ait roman arasındaki ilişki, ermiş bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Sözcükler: Dağın Öte Yüzü, Yaşar Kemal, Ermiş, Eren, Evliya.

Giriş

Ermiş, eren, veli, evliya gibi aynı anlama gelen kavramlar, halk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Dünya üzerinde yaşayan farklı halklarda, farklı kavramlarla tanımlanan bu inanca rastlamak mümkündür. Ermiş şöyle tanımlanabilir: “*kendini Tanrı'ya adanmış ve Tanrılık bilgileri en ince sırlarına kadar edinmiş kişi... Hemen her dinin*

ABSTRACT

“Dağın Öte Yüzü” is the main title for the sequence of Yaşar Kemal's three novels. In this trilogy one of the main issues is saintliness which is an important part of folk culture. This study aims to discuss this issue based on these three novels. Firstly common knowledge about being a saint is given. Then this figure is discussed within the frame of the novels. Afterwards the process for the character “Taşbaşıoğlu” of being declared as a saint by the villagers is explained. Also it is cleared why he has been accepted as a saint and treated that way, how he has got that status step by step and finally how that title has been taken from him. After this analysis concluded thoughts about saintliness in the novels are depicted.

Key Words: Dağın Öte Yüzü, Yaşar Kemal, Saint, Holy Person, Mystic.

*Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hasyurek@gmail.com

ve inancın ermiş'leri vardır. Osmanlıcada İslâm ermişlerine evliyâ ve Hıristiyan ermişlerine aziz denirdi. Kadın ya da erkek olabilir. Ermişlerin olağanüstü yeteneklere sahip olduklarına ve tansıklar (mucizeler) gösterdiklerine inanılmıştır. Ermişlik bu gibi kişilere halk tarafından yakıştırıldığı gibi Katolik disiplinde kilise tarafından verilen bir ünvan-dır..." (Haçerlioğlu, 1984: 89); eren ise "hastalıkları iyileştirdiklerine ve birkaç yerde birden bulunmak gibi doğaüstü güçlere sahip" (Haçerlioğlu, 1984: 88) olan kişi cümle-siyle tanımlanabilir. Görülebileceği üzere iki kavram, aynı özelliklerdeki kişileri kastet-mektedir. Bu şahsiyetlerin geleceği görme, olacaklara yön verme, olumsuzlukların önüne geçme, hastaları iyileştirme ve benzeri doğaüstü güçleri olduğuna inanılır. Bir başka ifadeyle ermişler, sıradan insanlardan farklı olan, olağanüstü nitelikler taşıyabilen, kera-met sahibi kişilerdir. Nitekim Pertev Naili Boratav, ermişlerin gösterdikleri kerametleri 35 başlık altında toplamaktadır. (Boratav, 1994: 42-45)

Toplum hayatının bir unsuru olarak ermiş ve ermişlik, doğal olarak edebiyata yansır. Roman, hikâye gibi anlatı türlerinde ermişin iki farklı şekilde yer aldığı görül-mektedir: Bunlardan birincisi anlatıda, halk arasında ermiş olarak bilinen kişilere yer verilmesidir. İkincisi ise anlatı içerisinde, kurgu düzleminde bir ermiş ortaya çıkarmaktır. Bir başka deyişle dış gerçeklikte karşılığı olmayan bir ermiş yaratmaktır. Birincisine Şevket Bulut'un *Yıkık Minare* adlı kitabında yer alan "Kendirli Baba" hikâyesi örnek verilebilir. Bu hikâyede ermiş bir kişi olarak bilinen Kendirli Baba anlatılır. (Batislam, 1999: 85-97) İkincisine Yaşar Kemal'in *Dağın Öte Yüzü* genel başlıklı roman dizisi örnek verilebilir. Bu roman serisinin ikinci ve üçüncü kitabında bir ermişin ortaya çıkışı ve yok oluş süreci söz konusu edilir.

Dağın Öte Yüzü'nde Ermişlik

1. Dağın Öte Yüzü ve Taşbaşoğlu

Dağın Öte Yüzü, üç romandan oluşur. Bunlar *Ortadirek* (1960), *Yer Demir Gök Bakır* (1963) ve *Ölmez Otu* (1968) adı taşır. *Ortadirek* adlı romanda Yalak köylülerinin pamuk toplama amacıyla Çukurova'ya inişleri ve bu iniş sırasında yaşanan sıkıntılar anlatılır. *Yer Demir Gök Bakır*'da Çukurova'da pamuk toplama işinden istedikleri geliri elde edemeyen köylülerin Adil Efendi'ye borçlarını ödeyemeyecek olmalarından dolayı hissettikleri korku ve bu korkudan sıyrılmak, kendilerine bir sığınak yaratmak için Taşbaşoğlu'nu ermiş ilan etmeleri söz konusudur. *Ölmez Otu*'na bakıldığında ise pamuk toplamak için bir daha Çukurova'ya inen köylülerin bu sefer istedikleri geliri elde etme-leri ve buna bağlı olarak Taşbaşoğlu'nu ermişlik tahtından indirmeleri; ayrıca Memidik ve Meryemce'nin başından geçenler aktarılır

Bu romanlardaki şahıslardan Taşbaşoğlu, halk tarafından önce ermiş mertebesine yükseltilir daha sonra da bu mertebeden indirilir. *Ortadirek*'te Taşbaşoğlu sıradan bir köylüdür. Onun burada öne çıkan en bariz özelliği köylüsünün iyiliğini isteyen biri ol-masıdır. O, Çukurova'ya pamuk toplamaya incek köylüsünü Muhtar Sefer'e karşı uyarır. Onların Muhtar Sefer'in yönlendirdiği tarlalara gitmesinin önüne geçmeye çalışır. Çünkü Muhtar çıkarıcı biridir ve köylüyü çiftlik sahiplerinden aldığı rüşvet karşılığında verimsiz tarlalara yönlendirmektedir. Ancak Taşbaşoğlu'nun bütün uyarılarına rağmen köylü, Muhtar'ın ardından gider ve sonuçta pamuk toplama işinde kazanç sağlayamaz. Bu durum, Taşbaşoğlu'nun köylüye öfke duymasına sebep olur.

2.Ermişin Ortaya Çıkışı

Yer Demir Gök Bakır'da Taşbaşıoğlu'nun ermişliği aşama aşama ortaya çıkar. Bu ermişliği ortaya çıkaran temel sebep köylünün sıkıntı, yokluk karşısında sığınabilecek bir yer aramasıdır. (Moran, 1991: 94-115; Fethi Naci, 2002: 401; Çiftlikçi, 1997: 249) Nitekim Yaşar Kemal *Dağın Öte Yüzü*yle ilgili olarak "bir ermişin doğuşunu anlatmaya çalıştım. Bu bir alegoriydi. Dinlerin, diktatörlerin, peygamberlerin, ermişlerin doğuş sebeplerini araştırdım. Ortadirek, *Yer Demir Gök Bakır*, *Ölmez Otu* bu araştırmanın sonucudur. İnsanoğlu sıkışınca toplum olsun, kişi olsun kendine sığınacak bir düş dünyası yaratıyor, bir kişi yaratıyor. Yani, insanoğluna yer demir gök bakır olunca insanoğlu kendisine bir başka sığınacak dünya, sığınacak bir yer yaratıyor..." demektedir. (Kıral, 1978: s.32)

Taşbaşıoğlu'nun ermiş olma serüveni şöyle açıklanabilir. Yalak köylüsü, bir önceki yaz Çukurova'da umduğunu bulamaz ve buna bağlı olarak, pamuk toplama işinden para kazanamaz. Bunun sonucunda da kışın borçlandıkları Adil Efendi'ye borçlarını ödeyemez. Bu durum köyde korkuya sebep olur. Bu korku, Adil Efendi'nin gelip bütün mal varlıklarını alabileceği ve kendilerini aç bırakabileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Böylece köyde gergin bir ortam söz konusu olur. Aşağıdaki diyalog gerilim ve korkuyu ifade etmektedir:

"Hacı:

Köylü hep bekliyor. Adil daha gelmedi.

Köyü hep dolaştın mı? Kimleri gördün? Ne diyorlar?

Ne desinler baba. Oturmuşlar bekliyorlar. Herkes pathyor. Korkudan da ölüyorlar.

Taşbaş ne diyor, Mehmet Taşbaşıoğlu?

Ne desin baba, hep köylüye sövüp duruyor. Köylüye kara alkışlar ediyor ki, kulaklarını kapatıyor tüm köylü, duymamak için..." (Yaşar Kemal, 2006: 54-55). Romanda aynı korkuyu içeren pasajların farklı kişiler tarafından dillendirildiği görülmektedir.

Köylü bir süre sonra Adil Efendi'nin gelme ihtimaline karşı tedbir almaya başlar ve bütün mallarını saklar. Ancak Adil Efendi bir türlü gelmez. Bir süre sonra da bekleyişten sıkılan köylü, bir an önce Adil Efendi'nin gelmesini ister. Hatta Muhtar, Adil Efendi'ye köy kurulundan üç kişi gönderip onu çağırır. Bu arada sakladıkları mallarını da çıkarırlar. Bütün girişimlere rağmen bekledikleri kişi gelmez; bu durum köydeki gerilimin artmasına sebep olur. Taşbaşıoğlu'na " 'bir şey düşünmeli. Bu köylü kahrından, sabırsızlığından ölecek,' dedi. 'Geldim ki sana, şu köylüyü bu dertten kurtaralım. Adil olacak domuz köyü soymaya bile gelmiyor. Sana geldim ki seninle yarın kasabaya gidelim, varalım Adile, arkadaş diyelim hal keyfiyet böyle böyle. Ya hemen gel, köyde ne var ne yok al götür, ya da alacağımı gelecek pamuğa bırak. Böyle giderse bu köylü başına bir iş getirecek. Delikanlılar eşkıya olacaklar, yaşlılar kavga edecekler. Tüm köylü birbirine düşecek. Şimdiden başladılar. Dün bir dövüş patlak veriyordu ki, başlasaydı önüne bir ayda geçemezdin...' " (Yaşar Kemal, 2006: 140) diyen Ali belirtilen durumu ortaya koyar.

Köyde bu korku ortamından nasibini almayan tek kişi Taşbaşıoğlu'dur. O ne mallarını saklar ne de Adil Efendi'nin gelmesinden korkar. Bu süreçte onun ön plana çıkan özelliği, öfkeli olmasıdır. O, köylüye olan öfkesini ve sebebini Ali'ye şöyle açıklar: " *bu köylü var ya, bu köylünün anasını avradını, darıdan ufâğını, çocuğunu çömleğini... Anladın mı Uzun Ali kardaş! Ben bu köylü için tırnağımı kesip de atmam. Kendi düşen ağlamaz.*

Bırak sarhoşu düşene dek gitsin. Bu köylü benim dediğimi yapsaydı da, Söğütlü geçekte Muhtara karşı gelseydi de, Miralayın oğlunun ot bitmez çiftliğine gitmeseydi, bu haller başına gelmezdi. Var git yoluna Ali kardaş, benden bu köye hayır yok. Çatlasın patlasın, varsın birbirini öldürsün bu namussuz köylü. (...) Bir mümkününü bulsam bu köyde bir gün bile kalmam, kalmayacağım da... Baharı bulur bulmaz, göçüp başka köye gideceğim. Bundan böyle bu köyde insan yaşayamaz. Ben boğuluyorum..." (Yaşar Kemal, 2006: 140)

Taşbaşoğlu'nun öfkesi, köyde çıkan bir kavgada karısı yaralanınca had safhaya çıkar. O, köylüye öfkesini sürekli en sert biçimde dillendirir. Köylü böylece "bir yandan Adil Efendinin korkusu, bir yandan Taşbaş. Köy iki cendere arasında. Ezildikçe eziliyor, boğuluyor." (Yaşar Kemal, 2006: 163) cümleleriyle ifade edilen bir durum içerisine düşer. Yaşanan bu olumsuz durum köylüyü birine, bir yerlere sığınmaya yöneltir. Taşbaşoğlu'nun ermişliği de tam bu noktada ortaya çıkar. Taşbaşoğlu'nun öfkeli hitapları arttıkça köylünün ona bakışı da değişir; onu kutsal bir varlık gibi görmeye başlarlar. Bu, onu kutsallaştırıp onun kutsallığına sığınma isteğinden ileri gelmektedir. Belirtilen durumu Muhtar, şu sözlerle açık biçimde dile getirir: " ... Taşbaşoğlu olayı. Köylü adamı yavaş yavaş, gün geçtikçe ermişliğe itiyor. Bunun bir tek müsebbibi Adil. Köylü böyle anlarda sarılacak dal arar. Türlü türlü dala sarılır, bırakır. En sonuncu sağlam sandığı bir dala sarılır, sarıldıkça sarılır, her bir şeyini dalın gücüne verir, daha sığınır. Bir dal bulamazsa, kendisi dalı yaratır, sonra da sarılır. Köylü dalsız edemez." (Yaşar Kemal, 2006: 184) Artık Taşbaşoğlu'nun ermişlik süreci başlamıştır.

Bu noktada üzerinde durulması gereken husus neden bir başkasının değil de Taşbaşoğlu'nun ermişlik için tercih edildiğidir. Bunun sebepleri, şöyle açıklanabilir. Taşbaşoğlu, köylüler tarafından sevilen, dürüst, biridir. Örneğin o, herhangi bir çıkar gözetmeden köylüye doğru olanı göstermeye çalışır. Muhtar Sefer'in oyunları karşısında köylüyü uyarır. Onlara Çukurova'ya inerken Muhtar Sefer'i izlememelerini söyler. Ancak Taşbaşoğlu'nun bütün uyarıları boşuna gider ve köylü baskıların da etkisiyle Muhtar Sefer'i dinler. Köylü sonuçta zararlı çıkar ve Taşbaşoğlu'nu dinlemediği için pişmanlık duyar. Örneğiyle verdiğimiz bu durum, Taşbaşoğlu'nun ermişleştirilmesinde etkindir. Taşbaşoğlu'nun ermiş görülmesinde etken olan bir diğer husus, birinci hususla ilişkilidir. Taşbaşoğlu'nu dinlemeyen ve bu yüzden zor durumda kalan köylünün ona olan saygısı artar; bunun yanında mahcubiyeti de söz konusu olur. Dolayısıyla ona olan büyük saygının ve duyulan mahcubiyetin sonucu köylü, Taşbaşoğlu'nu farklı bir yere koyma ihtiyacı duyar. Bu bağlamda üzerinde durulabilecek son husus ise Taşbaşoğlu'na karşı hissedilen korkudur. Taşbaşoğlu'nun kendisini dinlemeyip Muhtar Sefer'in peşinden giden ve bu yüzden sıkıntılı bir duruma düşen köylüye öfkesi büyüktür. O, bu öfke sebebiyle sürekli olarak köylüye söver, beddua eder. Köylü ise bu duruma, duyduğu mahcubiyet sebebiyle ses çıkaramaz. Dolayısıyla da kendisine edilen sözler karşısında ezildikçe ezilir. Gittikçe de Taşbalıoğlu'ndan korkmaya başlar. Bir taraftan Adil Efendi diğer taraftan Taşbaşoğlu korkusunu hisseden köylü, Taşbaşoğlu'ndan ermiş yaratarak her iki korkunun önüne geçme yoluna gider. Özetle Taşbaşoğlu'na başta duyulan sempati gelişmeler neticesinde artan bir saygı; mahcubiyet, korku gibi duygularla birleşince ermişlik iddiaları ortaya atılır.

Ermişlik için uygun ortam oluştuktan sonra süreci hızlandıran olaylar şöyle sıralanabilir: Birincisi köyün meczubu Vurgun Ahmet'in yaptığıdır. Köyden kaçan iki sevdalının donarak öldüğünü haber veren Vurgun Ahmet " *bu köye bahar inmeyecek. Ekinler bitmeyecek. Avratlar kısır kalacak. Bu köyü seller, zelzeleler alıp götürecektir. Lanetler, yılanlar yağacak. Bu köy şimdiye kadar ölüp yitmediyse, eey Taşbaşoğlu, senin yüzünden, senin yüzün suyu hürmetine.*" (Yaşar Kemal, 2006: 177) der ve Taşbaşoğlu'nun huzurunda yeri öper. Böylece Taşbaşoğlu'na kutsallık atfetmek isteyen köylü de fırsatını bulur. Yaşanan bu olay bütün köye yayılır. Bu aşamadan sonra köylü Taşbaşoğlu'nun yaptığı her şeyi onun kutsallığına bağlamaya çalışır. Taşbaşoğlu birkaç gün evinden çıkmayınca söylentiler daha da artar. " *Şimdi, şu anda artık Taşbaş köyde, evinde yoktu. Taşbaş bin yıl ötede yaşamış, bu köyün, bu dağların bir ulusuydu. Bu Taşbaş işini, azıcık bir gayret etseler, bir adım daha atsalar, bir sonuca, can attıkları sonuca ulaştıracaklar ama, kimse bu adımı atmak cesaretini kendinde bulamıyor.*" (Yaşar Kemal, 2006: 81) cümlelerinden anlaşılacağı gibi Taşbaşoğlu artık ermişliğin kıyasındadır. İkincisi köylülerden Zalaca'nın anlattığı düşlerdir. Zalaca, Taşbaşoğlu'nun kutsal biri olduğuna dair gördüğü düşleri anlatır ve bu düşlerle köylüyü oldukça etkiler. Üçüncüsü Çarıksız Murat'ın Taşbaşoğlu'nun soyuna dair anlattıklarıdır. Çarıksız Murat, " *... Bu Taşbaşlık nereden gelir bunlara?*" diyordu.

" *Nereden gelir, nereden gelir? Bu Taşbaşlar hep dağlar üstüne çalışırlar. Bunlar yüce dağların uluları, ermişlerdir. Tüm yüce dağlar, üstüne hüküm yürütürler. Kurtlar, kuşlar, tilkiler, çakallar, aylar, kaplanlar bunlardan sorulur. Bütün bunların ulusu Taşbaş soyudur. Siz bilmezsiniz, ben bilirim. Ben bilirim de, bu sırrı ilahiyi hiç kimseciklere demem. Şimdi sırası geldi de açtım ağzımı. Güzelce adımı andım Taşbaş soyunun...*" (Yaşar Kemal, 2006: 191-192) şeklindeki ifadeleriyle ve buna eklediği olağanüstü hikâyelerle Taşbaşoğlu'nu yüceltir. Dördüncü ve son gelişmeyle Taşbaşoğlu ermişlik mertebesine tamamıyla ulaştırılır. Memidik adlı köylü, Taşbaşoğlu'nu ışıklar içinde gördüğünü söyler: " *Gece, karlar, Tekeç dağının doruğu, kayalar, bir de baktım ki, her bir yan yeşil ışığa kesmiş. Karlardan yeşil ışık fışkırır. Gözlerim kamaşıyor. Kamaşıyor, yeniden yeniden kapatıp açıyorum. Derken, ışık bana doğru dönüyor. Vay anam vay! Işıklar bana yaklaşıyor! Kaçsam, kaçıp gitsem, kaçacak zaman yok. Korkumdan dilim boğazıma kaçmış. Öldürseler, bir tek söz edemem. Yerden de kalkamıyorum. Beni bir ter basmış ki... Su içindeyim.*

" *Bir de baktım ki, karartı tam önümde. Gene eski durduğu yerde durur. Ne göreyim, bir baktım ki, önümde kim? Yüzüne bakamazsın, öyle güzel. Kim? Taşbaş efendimiz. Yaa Taşbaşoğlu efendimiz. Arkasında yedi top ışığı, yedi küheylan at gibi. Tüm bedeni de yeşile kesmiş. Her yanından da, yerden gökten de ışıklar yağar. (...) Önümden poyraz yeli gibi, arkasında süzülüp giden top ışıkları, süzüldü de gitti. Tam poyraza benziyordu. İşte ben bunu böylece, şu gözlerimle gördüm. Tekeç dağının doruğuna doğru süzüldü de, ağdı da gitti. Süzülüp giden Taşbaş efendimizden gözümü alamadım. Az sonra bir de baktım ki, Tekeç dağının başı yalp yalp eder...*" (Yaşar Kemal, 2006: 247-248)

Memidik'in bu anlattıklarıyla beraber ermiş olabilmenin önemli bir gereği gerçekleşir. Taşbaşoğlu, olağanüstülük gösterip ışıklar içinde görünür. Artık köylünün içinde en ufak bir şüpheye yer kalmaz. Onlara göre Taşbaşoğlu ermiş, kutsal bir insandır. Aslında

köylünün içinde şüphe kalıp kalmaması da pek önemli değildir. Çünkü Murat Belge'nin "gerçekten inanırlar mı? Bu soruyu onlar da sormak istemezler. Çünkü onlar için mesele, inanma ihtiyacıdır ve şimdi bu ihtiyacı doyurabilmektedirler." (Belge, 1998: 231) şeklindeki ifadesinde belirttiği gibi amaç sadece sığınma, sıkıntı gidermedir. Somut gerçeklik çok da önemli değildir.

3. Taşbaşoğlu'nun Ermişliğiyle İlgili Duygu ve Düşünceleri

Köylü, ermişlik mertebesine yükseltse de Taşbaşoğlu kaygılar içerisinde. Çünkü bu durumun başına belalar getireceğini düşünmektedir. O, Memidik'i çağırıp konuşur. Memidik, gördüklerini kendisine de anlatır. Taşbaşoğlu, kendisinin ermiş olduğuna inanmasa da artık bunun önüne geçemeyeceğinin farkındadır. O, bir yandan bu durumdan korkarken diğer yandan kendisine böyle bir kutsallık atfedilmesinden dolayı memnundur: "Dünya dünya olalı, bir ermişin sonunun iyi olduğunu gören var mı? Ya darağacında can verir, ya da derisini yüzerler. Taşbaşoğlu bunun sonucunu bilip duruyordu ama, çekip de gidemiyordu. Sözüm ona baharı bekliyordu. Bahanesi buydu. Ama halkın ona gösterdiği bu kutsallama ilgisi hoşuna gidiyordu.

Hele:

'Kırklara karışan Taşbaş Efendimiz, bu dünya, bu pis dünya yerinde duruyorsa daha, senin yüzün suyun hürmetindedir. Yaaa, işte öyle. Senin yüzünden yıkılmayacak bu dünya. Bu temeli çürümüş dünya... Ulu kimselerden, görünmezlerden olan Taşbaşımız, demiyorlar mı? Taşbaş eriyordu.' (Yaşar Kemal, 2006: 334) cümleleri, belirtilen durumu ifade eder.

Taşbaşoğlu gelgitler yaşasa da köylü, düştüğü sıkıntıdan kendisinin yarattığı bir ermiş tutunarak sıyrılır; böylece kendisini koruyacak kutsal bir varlık yaratır. Yukarıda da belirtildiği gibi Taşbaşoğlu ermişlik konusunda gelgitler yaşamaktadır. Bu husustan dolayı oldukça korkmaktadır. Çünkü ermişliğin başına bela açacağını düşünmektedir. Taşbaşoğlu bu korkudan dolayı ermiş olmadığını sürekli yineler durur. Nitekim ermişliğine inanan karısına "etme eyleme avrat, tırnağına kurban olayım. Sana dedim ki bu köy kudurmuş. Sen de mi? Bizim başımıza bir hal getirecekler bu yalanlarla. Yoncalığın Kul Murtazası gibi deliler damına... Sen de, ne olursun, bu yalan ocağına odun taşıma. Ben ne ermişim ne bir şey." (Yaşar Kemal, 2006: 288) der. Taşbaşoğlu'nun korkusunun yersiz olmadığı kısa sürede ortaya çıkar. Kendisini çekemeyen Muhtar Sefer, onu jandarmaya şikâyet eder. Taşbaşoğlu, durumu bütün açıklığıyla anlatınca bir daha aynı şikâyetle gelmemek şartıyla serbest bırakılır.

Taşbaşoğlu'nun tüm yalanlamalarına rağmen onu ermiş olduğu bütün köy tarafından kabul edilmektedir. Taşbaşoğlu köye döndüğünde, kendisinden medet uman hastaların akınına uğrar ve onları kırmamak için iyi muamele gösterip dua eder. Onun bu muameleleri yeni söylentilere sebep olur. Taşbaşoğlu'nun gelen hastaları iyileştirdiği dilden dile dolaşır: "Yetmiş yaşında. Zalim Mustafa tamı tamına yetmiş yaşında. Otuz beş yaşından beri kör. Taşbaşımıza gelmiş. Taşbaşımız söğüt yapraklarını yarsa kanadıyla karıştırıp üstüne okumuş. Onu da yakmış. Dumanı Zalim Mustafanın gözüne girer girmez, hemencecik gözü açılmış." (Yaşar Kemal, 2006: 332) Köylüye göre bu ve buna benzer örnekler Taşbaşoğlu'nun keramet sahibi olduğunun ispatıdır.

Taşbaşoğlu, kendisine gelip şifa bulan insanları gördükçe ermişliği konusunda tereddüt yaşar. Önceleri böyle bir duruma ihtimal vermezken şimdi “*ermiş filan değildi, öyle herkes gibi düpedüz insandı ama, öyleyse bunlar neydi? Taşbaşoğlunun beynine giren, onu rahat bırakmayan, bocalatan buydu işte. (...)*

Bir adam ermiş olur da kendisinden kendinin haberi olmaz mı? Belki de olmaz. Ama peygamber peygamberliğini, Hızır Hızırlığını bilmiyor muydu? Ermişler ölmezler imiş. Durup beklemeli. Bakalım...” (Yaşar Kemal, 2006: 332-334) cümlelerinden anlaşılabilceği gibi ermiş olabileceğini düşünür. Bu noktadan sonra Taşbaşoğlu, ermişliğini kanıtlayacak deliller arar. O, geceleri evinin üzerinde görüldüğü söylenen ışığın peşine düşer ve bir gece dışarıdan evini izlemeye karar verir. Taşbaşoğlu’nun yaşadıkları şöyle anlatılır: “*Bozkırdan gene bir hışıltı geldi kulaklarına. Taşbaş azıcık canlandı. Evin üstünü şöyle bir araştırdı, bir şey göremeyince gene hışıltılı, leylekli, ışıklı hayallerine daldı. O gökteki Toros dağı kadar kocaman bir top ışığın içine turnalar giriyor, leylekler çıkıyor. Uçaklar gidiyor, pamuk tarlaları çıkıyor. Bir ara o top ışığın içine Torosun kırmızı gövdeli çam ormanı girdi. Sonra ışık, orman, leylekler, her şey silindi. Bir karanlığa gömüldü Taşbaş.*

(...)

‘Hışış! Hışış!’ sesleri gittikçe büyüyordu.

Şafağın yerleri attı atacak. Taşbaş büyük bir hışıltıyla gözlerini açtı, birden evinin üstünde, gün doğuda kocaman bir top ışığın balkıdığını gördü.

Artık ışığı da görmüştü, daha ne istiyordu? Çabaladı çabaladı, doğrulamadı bile. Uyku bastırdı. Gözkapaklarının arkasında kocaman bir top ışık, uyudu.” (Yaşar Kemal, 2006: 356)

Taşbaşoğlu’nun düşünle gerçek arasında gördüğü bu ışık kendisine göre ermişliğin bir göstergesidir. Köylüden sonra artık kendisi de ermişliğine inanmaktadır.

4.Ermiş Taşbaşoğlu’nun Başına Gelen Olumsuzluklar

Muhtar Sefer, kendisi açısından tehlikeli olduğu düşüncesiyle Taşbaşoğlu’nu ikinci kez jandarmaya şikâyet eder. Jandarma da köye gelip onu götürür. Kendisini şikâyet edenin Muhtar olduğunu bilen Taşbaşoğlu ise onu cezalandırır. O, köylüye şöyle seslenir: “*Sizden dileğim şudur ki, ölünceye kadar bu köyün karıncası bile, köpeği kedisi bile onunla konuşmayacak. Karıları, çocukları, akrabaları bile, bu köyden, başka köylere de duyurun, kasabalılarla da söyleyin, benim böyle söylediğimi yeryüzündeki cümle yaratığa söyleyin, başka köylerden de kimsecikler bu lanetli adamla konuşmayacak. Konuşanlar da onun kadar lanetli olacaklar. Kim konuşursa onunla, konuşanla da kimse konuşmayacak. Bir de hiçbir zaman bu lanetli kişi bu köyde Muhtarlık yapamayacak, kabul etmeyeceksiniz. Hükümet, partiler, onu muhtar yapmak isteyecekler, siz kabul etmeyeceksiniz. Benim dileğim işte bu kadar. Sağlıcakla kalın, hakkınızı helal edin... Bir daha ya gelirim, ya gelemem.”* (Yaşar Kemal, 2006: 366) Böylece Taşbaşoğlu köylü üzerindeki manevi etkisini kullanır.

Taşbaşoğlu, jandarma tarafından götürülürken fırtına başlar. Bunun üzerine hepsi mağaraya sığınır. Taşbaşoğlu, gece jandarmalar uyuduğunda donma riskini göz önüne alarak mağaradan kaçır. Bu kaçışın sebebi onun “*yüzbaşımın dayağını yiyip insanlıktan çıkmaktansa ele aleme rezil olmaktansa... Böylesi ölüm daha yeğdir...”* (Yaşar Kemal, 2006: 371) şeklindeki ifadesinden anlaşılabilceği gibi aşağılanma korkusundan kaynak-

lanmaktadır. O, “Allahım (...) Ben senin sevgili, ermiş kulun değil miyim? İstersen beni burada dondur. Sen bilirsin.” (Yaşar Kemal, 2006: 371) diyerek kendini mağaradan dışarı atar. Görüldüğü üzere Taşbaşoğlu, Allah’ın sevdiği kulu, ermiş olduğunu düşünmekte ve buradan aldığı manevi güçle dondurucu soğukta kaçmayı göze almaktadır. *Dağın Öte Yüzü* üçlemesinin ikinci romanı olan *Yer Demir Gök Bakır*’ın sonunda karlar erimeye başlar. Bahar gelir; ancak Taşbaşoğlu’nun akıbeti belli değildir.

5. Ermiş Taşbaşoğlu’nun Sonu-Ermişlikten Uzaklaştırma ve İntihar

Serinin son romanı olan *Ölmez Otu*’na gelindiğinde Taşbaşoğlu’nun ermişliği, köylünün içinde bulunulan koşullara bağlı olarak değişir. Bu romanda Yalak köylüleri Çukurova’dadır. Üstelik onlar, verimli pamuk tarlalarında çalışırlar. Bu da istedikleri geliri elde etme olanağı sağlar. Dolayısıyla köylüler üzerindeki sıkıntı kalkar. Bir başka ifadeyle *Yer Demir Gök Bakır*’da maddi olanaksızlıklardan dolayı Adil Efendi’ye borcunu ödeyemeyen ve bu yüzden kaygılar taşıyan köylü, burada maddi olanak yaratma potansiyeli olduğu için kaygılarından sıyrılır. Bu durum Taşbaşoğlu’na bakışta da etkili olmaktadır. Çünkü köylü ona ermişlik yükleyerek tutunacak bir dal yaratmıştır. Kaygılardan sıyrılıp böyle bir dala ihtiyaç kalmayınca Taşbaşoğlu’na bakış da değişmektedir. Fethi Naci bu durumu şöyle değerlendirir: “Naçar kaldığı için Taşbaşoğlu’nu ermiş yapan köy topluluğu, işler yoluna girince, yani bol pamuk toplayıp cepleri para görünce, böylece Adil Efendi tehlikesi savuşturulunca, ‘Ermiş Taşbaşoğlu’ fikrini sürdürür gibi görünse de öfkesini Taşbaşoğlu’nun canlısından alır, rezil eder onu.” (2002: s.402)

Yer Demir Gök Bakır’ın sonunda aşılanmamak için ölümü göze alıp jandarmadan kaçan Taşbaşoğlu, bu romanın sonlarına doğru karşımıza çıkar. O, bir çoban tarafından donmak üzereyken bulunur ve kurtarılır. Onun ermişliği kısa sürede yeni geldiği yerde de yayılır. Bu durum ve bu yüzden yaşadığı kaygı şöyle anlatılır: “Bahar gelmiş. Taşbaşoğlu ne yapsın, köylüler azıttıkça azıtmışlar, yakın uzak köylerden de duymuşlar ermiş, gelen gelene. Hastalar, dindarlar görmeye gelenler. Yerlice köyü dolup taşmaya, Taşbaşoğlu gene korkmaya başlamış. Hem kaçak. Hem yeniden ermiş. Yüzbaşı bir duyarsa... Peygamber de Yüzbaşının elinden kurtuluş yok.” (Yaşar Kemal, 1997: 220) Öte yandan Taşbaşoğlu’nun kendisi de ermişliği iyice kabullenir. Ona göre ancak bir ermiş maruz kaldığı donma tehlikesinden kurtulabilir. Bir yandan jandarma korkusu diğer yandan köylüye duyduğu özlem onu Çukurova’ya yöneltir.

Taşbaşoğlu’nun köylüyle karşılaşması kendi adına tam bir hayal kırıklığıdır. Bu karşılaşma şöyle gerçekleşir: “Ayak bileklerine kadar çamura gömülerek yürüdü. Giyitleri bedenine yapışmış, bütün kemikleri ortaya çıkmıştı. Tutsan dökülürecekmış gibi bir iskelet. İrgat kalabalığına girdi, gülümsüyordu. Kimi görse gülümsüyor, bir yakınlık gösterisinde bulunuyor, kimse aldırılmıyordu. Zalacaya geldi, onun önünde durdu, gülümsedi. Onun bir hoş geldin demesini bekledi. Zalaca onun yüzün şaşkın şaşkın baktı, bir şey demeden arkasını döndü. Muhtar Sefer, onu gördü. Onu görür görmez de, içten bir kinle, üstünlükle, bu sen misin ermiş Taşbaş, dercesine gülümsedi. Taşbaşoğlu ona döndü, buna döndü, gülümsemesi dudağında dondu kaldı. (...) Karısına bir şeyler söyleyecek oldu, sözleri boğazında düğümlendi kaldı. Öylece sustu. Karısı hiç kendisine bakmıyordu. (...) İçinden, beni tanımadınız mı, ahmaklar, ben ermişler ermiş Taşbaşım size geldim. Kırklar mağarasından çekildim de geldim. Baktım ki çok sıkışmışsınız, yetiştirm size,

diye bağırarak geçti, bağıramadı." (Yaşar Kemal, 1997: 225) Görüldüğü üzere köylü, kendi yarattığı ermiş Taşbaşıoğlu'nu tanımaz. Bunun temel sebebi köylünün darlık içerisinde olmamasıdır. Nitekim Taşbaşıoğlu, roman kişilerinden Hasan'ın aktarımıyla şöyle demektedir: " *dedi ki, köylü beni ermiş etti ya, darlıkta etti. Pamuk iyi olunca, köylü çok pamuk toplayınca, Adil Efendi korkusunu, açlık korkusunu arkaya atınca, dedi...*" (...) *Atınca, dedi, beni tutup ermiş yaptıklarına utandılar. Bana taptıklarına utandılar...*" (Yaşar Kemal, 1997: 280)

Bir diğer sebep ise hayallerdeki ermiş Taşbaşıoğlu ile somut Taşbaşıoğlu'nun birbirini tutmamasıdır. Gelen kişi donma tehlikesi geçirmiş, epey zayıflamış, kötü giyimli biridir ve bu da ermiş olarak görülen Taşbaşıoğlu'na benzememektedir. Nitekim Taşbaşıoğlu'nun karısının gelen kişiyle ilgili düşünceleri bu yargıyı doğrulamaktadır: " *Taşbaşıoğlu suretinde birisini gelip, ölmüş bitmiş, hastalıklı birisinin gelip sofrasına oturması onu bitirmişti. Adamı kovamıyor, sen Taşbaşıoğlu değilsin, ben senin karın değilim (...)* diymiyordu. *Taşbaşı efendimiz şimdi Kırklar dağında, soğuk sulu pınarların başında, mor menekşe dize çıkmış, sütünü kaymağını bıçak kesmez ormanlarda, Kırk ölmezler arasında... Sen kiiim, Taşbaşıoğlu kim, sümüklü fikara!*" (Yaşar Kemal, 1997: 226)

Taşbaşıoğlu, artık gerek kendi köylüleri gerekse onunla karşılaşan diğer kişiler tarafından hor görülen, küçümsenen, alay edilen biri olur. Bu durum, onun psikolojisini oldukça bozar. Sonunda da o, maruz kaldığı kötü muameleye dayanamaz ve Ceyhan ırmağının sularına kendisini bırakmak suretiyle intihar eder.

6. Taşbaşıoğlu'na İade-i İtibar

Bir süre sonra Taşbaşıoğlu'nun cesedi bulunur. Bu olay karşısında Kel Âşık " *onun bedeni burada, kendi Kırklar dağında. Bunu böylece bilesiniz kardaşlar...*" (Yaşar Kemal, 1997: 329) yorumunu yapar. Bu yorum köylünün Taşbaşıoğlu'na itibarını iade etmesi olarak değerlendirilebilir. Köylü, kısa bir süre önce onurunu kırdığı, aşağıladığı Taşbaşıoğlu'nu yeniden kutsallaştırır. Berna Moran, bu durumu Ön Asya, Mısır'daki ölüp yeniden dirilen Tanrı anlayışının izleri olarak görür. (Moran, 1992: 111-113) Ona göre Taşbaşıoğlu'nun sefil bir şekilde döndüğünü gören halk, yarattığı ermiş Taşbaşıoğlu mitosuna gölge düşürmek istemez. Çünkü böyle perişan bir insanı ermiş kabul ettikleri için kendileriyle dalga geçilecektir. Bu sebeple gelen kişiyi Taşbaşıoğlu'nun sureti olarak kabul eder ve onu intihara sürükler. Bu aşamada Taşbaşıoğlu, köylü tarafında ölüp dirilen tanrıları çağrıştıran bir kişi olarak gömülür. Bu anlayışa göre o, Kel Âşık'ın da belirttiği gibi mezarından ayrılacak ve gerçek yerine gidecektir.

Sonuç

*Dağın Öte Yüzü*nde bahsi geçen Taşbaşıoğlu, adım adım ermişlik mertebesine yükseltilir. Daha sonra da o, ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak ermişlik mertebesinde indirilir. Bu da onun intihar etmesi sonucunu doğurur. Onun ermiş görülmesi rastgele bir tercih değildir. Sevilen, saygı duyulan, köylüye doğruyu göstermeye çalışan; gelişmeler neticesinde mahcubiyet ve korku duyulan biri olması ermişliğine zemin hazırlar.

Ermiş Taşbaşıoğlu, halkın içine düştüğü çıkmazdan doğar. Zor durumda bir dala sarılmak isteyen ve manevi açıdan da olsa bu yolla rahatlamak isteyen köylü, Taşbaşıoğlu'nu ermiş ilan eder. Başta bu iddialara pek itibar etmeyen Taşbaşıoğlu da olagelen

gelişmeler sonucunda ermişliğine inanır. Taşbaşıoğlu'nun ermişliğini Berna Moran, evrensel açıdan yorumlar ve bu durumun sadece bu romanla sınırlı olmadığını söyler. Ona göre insanlar, ilk zamanlardan beri düştükleri sıkıntılı durumları bertaraf etmek için böyle yollara başvurur. (Moran, 1991: 113) Berna Moran, Fethi Naci ve Ramazan Çiftlikçi'nin üzerinde durduğu gibi bu romandaki ermişliğin sebebi Adil Efendinin yarattığı sıkıntıdır. Adil Efendi'ye borçlarını ödeyemeyen köylü, çeşitli kaygılara düşer ve bundan dolayı sıkıntı çeker. Bu da sonuçta bir yerlere tutunma ihtiyacı doğurur ve Taşbaşıoğlu'ndan bir ermiş yaratılır. Yukarıda da belirtildiği üzere bu durum evrensel bir tavidir. İnsanoğlu, kimi zaman, üstesinden gelemediği zorlukları bertaraf etmek için arayışlar içerisinde girerek birini yüceleştirme ve onun maneviyatına sığınma yoluna gider. Sığımsız mevcut sıkıntının ortadan kalkmasıyla da sona ermektedir.

Yukarıda belirtilen bağlamda *Dağın Öte Yüzü*'nün Marksist estetik paralelinde ortaya çıktığı söylenebilir. Marksist estetiğe göre “insanlar, maddi yaşamları için toplumsal üretim içinde, kendi istemlerinden bağımsız ilişkiler içine girerler ve bu ilişkiler, maddi üretim güçlerinin belli bir gelişme basamağını karşılarlar. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını, real temeli oluştururlar ve bütün hukuksal, politik üst yapı bu real temel üzerinde yükselir.” (Tunalı, 1976: 107) Bir başka ifadeyle bu anlayışta olaylar, maddi ve ekonomik sebeplerle açıklanır. Nitekim *Dağın Öte Yüzü*'nde ermişliğin ortaya çıkışı ve ortadan kalkışı maddi sebeplere bağlıdır.

Sonuç olarak ‘ermiş’in, ‘ermişlik’in halk kültüründe yer alan, önem verilen bir unsur olduğu ve edebiyatın da bu unsura uzak kalamadığı söylenebilir. Gerek yaşamış ermişler konu edilerek, gerekse bu çalışmada ortaya konduğu gibi kurgusal düzlemde bir ermiş yaratılarak bu husus üzerinde durulmaktadır. Böylece ermişin özellikleri ortaya konmakta; bu yolla da içinde bulunulan kültürün bir özelliği sergilenmektedir. *Dağın Öte Yüzü*'nde de Marksist estetiğe bağlı bir anlayışla ermişliğin ortaya çıkışı ve ortadan kalkışı söz konusu edilmektedir.

KAYNAKÇA

- BATISLAM, H. Dilek, “Şevket Bulut'un Hikâyelerindeki Veli Tipi”, *1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalar Kongresi Bildirileri*, Ankara: Ervak Yayınları, 1998, s.85-97.
- BELGE, Murat, *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, 3. b. , İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1994.
- BRANDABUR, A. Clare, “Yaşar Kemal'in Çukurova Üçlemesi: Dağın Öte Yüzü'ndeki Bin Yüzlü Kahraman”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, C. 4, S. 1, s. 1-14.
- ÇİFTLİKÇİ, Ramazan, *Yaşar Kemal: Yazar-Eser-Üslup*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Fethi Naci, *Yüz Yılın 100 Romanı*, 4.b. , İstanbul: Adam Yayınları, 2002.
- HAÇERLİOĞLU, Orhan, *Dünya İnançları Sözlüğü*, 2. b., Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- HANÇELİOĞLU, Orhan, *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.
- KIRAL, Erden, “Yaşar Kemal: Halk Yalanı, Yalansız Dolansız, Uydurma Olmayan Anlar, Sever, Benimser”, *Yeni Güney*, S. :3-4, 1978, s. 32-38.
- MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* 2, 2. b. , İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- TUNALI, İsmail, *Marksist Estetik*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1976.
- Yaşar Kemal, *Ortadirek*, 6. b. , İstanbul: Adam Yayınları, 2002.
- Yaşar Kemal, *Ölmez Otu*, 2. b. , İstanbul: Adam Yayınları, 1997.
- Yaşar Kemal, *Yer Demir Gök Bakır*, 5.b. , İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.